

Sveriges dolda Nato-samarbete

Text av Sigrid Alik | Bang 4/2014 | TEMA KRIG
Sverige är världsledande på hur jämställdhet används i krig. Sigrid Alik, som är reservofficer, skriver om varför Försvarsmakten är intresserade av genusperspektiv och hur den svenska spetskompetensen knyter Sverige ännu närmare Nato.

”Genusperspektiv gagnar inte bara lokalbefolkningen, utan framför allt gagnar det vår operation. Genus används som ett taktiskt verktyg för att bättre uppnå vårt mål.”

Citat ur utbildningsmaterialet ”Att integrera ett genusperspektiv i Kosovo Forces arbete.”

Vårvintern 2012 befann jag mig i ett militärt ledningsrum inne på Camp Film City i Kosovos huvudstad Pristina. Jag ingick i det svenska truppbidraget till Kosovo Force, den Nato-ledda insats som etablerades under Kosovokriget och som då, 2012, var på väg att lida mot sitt slut. På min vänstra ärm hade jag, i enlighet med reglementet, sytt fast den svenska flaggan. På den högra ärmen syntes Nato:s logotyp. Med mig i rummet fanns två andra officerare. En europeisk kapten, som var så kallad Gender Adviser till chefen för insatsen samt en amerikansk major, kaptenens stabschef.

Majoren menade att Sverige hade ett gott renommé, både som fredsnation och som varande i framkant med jämställdhetsarbetet i världen, och bad mig, i egenskap av officer, svensk och kvinna, att hålla en utbildning för de nya soldater som skickats ner till insatsområdet. Utbildningsmaterialet var späckat med information om vilken militär nytta ett genusperspektiv, och kvinnor i allmänhet,

kunde göra. Materialet jag fick hade kaptenen tagit fram efter att ha gått en kurs i Sverige.

På kursen hade kaptenen lärt sig ett antal saker som återkom i utbildningsmaterialet. Som citatet ovan visar ska genusperspektivet i militära insatser bidra med två saker. Det hävdas gagna lokalbefolkningen, men framför allt är det till nytta för den militära operationen. Ett exempel är att kvinnor ska ses som aktörer och i likhet med män uppfattas som relevanta källor till information som den militära styrkan behöver för att skapa en korrekt lägesbeskrivning av en situation eller ett område. Mer information kan leda till ett bättre underlag för planeringen av nya militära insatser – insatser som även sägs ha som syfte att skydda kvinnorna på plats.

Genom att tala om hur ett genusperspektiv kan vara till militär nytta ska manliga militärer acceptera att arbeta med vad de annars eventuellt betraktat som menlösa kvinnofrågor. Genom att prata om hur militären med genusperspektiv kan skydda lokalbefolkningen, ska den militära insatsen legitimeras i civilbefolkningens ögon. Befolkningen ska inte längre med våld tvingas på den militära närvaron, utan de ska fås att acceptera den genom att den militära organisationen uppträder genusmedvetet, till exempel genom att fler kvinnor arbetar som soldater.

”Vinn kvinnorna, och du vinner familjen. Vinn familjen och du tar ett stort steg framåt mot att vinna hela befolkningen”, står det i utbildningsmaterialet, och vidare:

”Ja, ni KAN och SKA prata med kvinnor. Uppträd normalt. I Kosovo finns inga ”dont’s” som det gör i Afghanistan. Säkerställ att de uppfattar att ni är vänligt inställda.”

Anledningen till att militären, den organisation vars existens går ut på att med väpnat våld upprätthålla nationalstaten, numera är intresserad av genusfrågor kommer ur framväxten av vad statsvetaren och professorn Annica Kronsell kallar postnationella för-

svar, som började utvecklas efter andra världskriget.

I sin bok *Gender, Sex and the Postnational Defense* beskriver hon hur nationalstatens minskande betydelse ledde till att de militära organisationerna behövde omformulera sitt uppdrag för att kunna bestå. I stället för att fokusera på att skydda territoriets säkerhet genom ett starkt nationellt försvar, började de statliga militärerna fokusera på brett tolkade säkerhetshot i omvärlden.

Efter det kalla krigets slut och efter Sovjetunionens sammanbrott 1991 krävdes det i väst dessutom en ny hotbild för att motivera stora arméer kostnaderna för militären. En ny hotbild behövdes även för att USA skulle kunna fortsätta att stärka sin makt över avkolonialiserade territorierna och på så sätt få kontroll över resurser i form av råvaror och arbetskraft.

Kärnan i den här utvecklingen är att det man sade sig skydda förändrades. Tidigare hade det varit nationalstaten, och de kvinnor och barn som befann sig på dess territorium som skulle skyddas. Det postnationella försvaret skulle i stället ägna sig åt att skapa "säkerhet", och skydda övergripande liberala värden som exempelvis frihet, jämlikhet och mänskliga rättigheter – värden vars existens skulle garanteras genom marknadsekonomin. I första hand skyddas dessa värden genom att sprida marknadsekonomin via frihandelsavtal, mikrolån och Hollywoodproduktioner.

Sakta men säkert blev den nya fienden hotet mot "goda västerländska värderingar", som med tiden kom att innefatta kvinnors rättigheter.

Den postkoloniala teoretikern Gayatri Chakravorty Spivak har i essän *Kan den subalterna tala?* (1988) beskrivit att ett av sätten att legitimera kolonialismen på, var att trycka på behovet av att "vita män räddar bruna kvinnor från bruna män". Samma retorik användes nu för att legitimera den nya sortens imperialism där den amerikanska kapitalismen lägger världen under sig, framför allt med marknadsreformer men i sista hand med militärt våld om

det behövs. Militärt våld i den nya genusmedvetna fredsbevarande formen, vars mål framför allt formuleras som att skydda kvinnors frihet.

Det tydligaste exemplet på hur kvinnors rättigheter förvandlats till ett argument för militär invasion är kriget i Afghanistan som inleddes år 2001.

Den 11 september år 2001 ägde attackerna mot World Trade Center rum. En knapp månad senare, den 7 oktober, inledde USA det så kallade globala kriget mot terrorismen, ackompanjerat av upphetsade resonemang om reaktionära islamister och hoten mot vår fria värld. Alla Nato:s medlemsländer, samtliga europeiska stater, slöt upp på USA:s sida i kriget mot den osynliga fienden genom att för första och hittills enda gången aktivera artikel V i Nato-stadgan, den som säger att ett angrepp på en medlemsstat är att betrakta som ett angrepp på hela alliansen. I och med aktiveringen kunde alltså varje medlemsland betrakta sig som angripet och därmed aktivera sina militära resurser. Ganska snart fick Nato även överta själva ledningsansvaret för kriget, i och med att USA blev upptagna i Irak.

Drygt två månader efter attackerna mot World Trade Center släppte USA:s utrikesdepartement dokumentet "The Taliban's War Against Women". Dokumentet berättar en förvanskad historia om hur Afghanistan varit ett land präglad av tolerans och utveckling fram till dess att de kvinnohotande talibanerna tog makten. Det hoppar dock elegant över den del av historien som tar upp hur USA under det föregående kriget i Afghanistan med miljontals dollar stödde den fundamentalistiska så kallade Mjaha-dingerillan som stred mot Sovjetunionen.

Samma dag som dokumentet släpptes fick Laura Bush, fru till den dåvarande amerikanske presidenten George W Bush, ta över det radiotal som presidenten traditionsenligt håller varje vecka. Där meddelade hon att:

”Civiliserade människor världen över uttrycker sin avsky – inte bara för att våra hjärtan brister för kvinnorna och barnen i Afghanistan, utan också för att vi i Afghanistan ser ett exempel på den värld som terroristerna vill tvinga på oss /.../ Tack vare våra militära framgångar i stora delar av Afghanistan, är kvinnor nu inte längre fångar i sina egna hem.”

Laura Bushs tal är ett tydligt exempel på att Gayatri Spivaks utsaga fortfarande är aktuell. Det är som om kvinnorna i Afghanistan skriker efter den vita befriaren, i form av USA:s militär. Samtidigt är de afghanska kvinnornas röster märkligt frånvarande, både i Laura Bushs tal och i dokumentet ”The Taliban’s War Against Women”. Strategin kräver att den afghanska kvinnan inte får göra sin röst hörd, för vad hade hon sagt om hon fått möjlighet att komma till tals?

I själva verket var det många kvinno- och människorättsorganisationer i Afghanistan, bland annat Revolutionary Association of the Women of Afghanistan, som efterlyste diplomatiska och fredliga lösningar och som avvisade Bushadministrationens verklighetsbeskrivning. Redan den 14 september år 2001 släppte de en rapport med titeln ”Det afghanska folket har ingenting med Usama och hans medbrottslingar att göra”, där de beskrev hur USA, genom att stötta fundamentalisterna i Mujahedin, själva skapat talibanrörelsen som nu slagit tillbaka mot dem. De avslutar dokumentet med uppmaningen ”Ner med terrorism!” och en önskan om att världssamfundet ska inse skillnaden mellan det fattiga och krigströtta afghanska folket och en handfull terrorister. Efter invasionen, när det var uppenbart att deras önskan inte hade hör-sammats, släppte de ytterligare en rapport där de fördömde den amerikanska invasionen och efterlyste solidaritet från världens antifundamentalister, frihetsälskare och kvinnorrättsaktivister.

Men deras röster drunknade i den internationella propagandan. Konceptet bygger på att den afghanska kvinnan ska vara subalterna, att hon ska sakna röst. De bruna kvinnornas röster, kroppar och rättigheter hade framgångsrikt kapats för att legitimera inva-

sionen.

ILLUSIONEN OM 200 ÅR AV FRED

Sverige som militär nation är speciellt på många sätt. Professorn i statsvetenskap, Maud Eduards, skriver i artikeln "Har Sverige verkligen haft 200 år av fred?" (2014) om hur den svenska freds-ideologin är helt central i det nationella identitetsskapandet. Hon menar att bilden av Sverige som den mest fredliga utposten i världen är så dominerande att den gör det svårt att se Sveriges verkliga roll i krig och rustning världen över.

Hon citerar professorn i underrättelseanalys, Wilhelm Agrell, som i sin bok *Ett krig här och nu – Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan* (2013) skriver att Sverige, i och med Afghanistaninsatsen, "för första gången i modern tid har deltagit som aktivt krigförande part i en större väpnad konflikt", och att skiftet från fredsoperation till krigsinsats skett utan demokratisk debatt. Svenska försvarspolitiker har hävdats att de inte visste vad de svenska soldaterna verkligen gjorde i Afghanistan.

Agrell visar i sin bok att de svenska soldaterna varit inblandade i hårda strider, med dödade både på den afghanska och den svenska sidan. Det främsta svenska bidraget till insatsen är ändå inte soldater, utan Sveriges speciella roll i arbetet med att använda kvinnors rättigheter som legitimerande argument för insatsen.

Det verkliga startskottet för arbetet med genderfrågor (som genus kallas inom den svenska Försvarsmakten) i de militära organisationerna kom år 2000, med FN:s resolution 1325 om kvinnor, fred och säkerhet. Resolutionen är ett i sammanhanget radikalt dokument som kräver kvinnors deltagande som aktörer på alla nivåer i de fredsskapande processerna och öppnar för ett nytt sätt att se på säkerhet, bortom nationalstaten och bortom militarismen.

I en traditionell säkerhetspolitisk analys handlar säkerhet framför allt om staters säkerhet. Fred som begrepp betyder frånvaro av militär aggression stater emellan. Om det uppstår ett fredsavtal är

således säkerhet uppnådd. I en kritisk feministisk analys betyder säkerhet något annat. Framför allt handlar det om att sätta människors säkerhet före staters, och inte acceptera en fred som innebär något annat än en så total frihet från våld som möjligt. Med den här analysen skulle det kunna vara möjligt att se även Sverige som ett land där ofred råder, med tanke på det omfattande våld som män utövar mot både kvinnor, barn och även andra män.

Men i Sverige har alltså arbetet med att tillämpa resolution 1325 främst handlat om att öka antalet kvinnor i de militära organisationerna. "Den militära närvaron (i Afghanistan, min anmärkning) signalerar att kvinnorna står under beskydd, vilket gör dem och deras arbete tryggare", står det i den svenska handlingsplanen. Det handlar alltså inte om att försöka nedmontera de strukturer som skapar och upprätthåller maskulint kodade militära våldshandlingar.

En annan aspekt är att resolutionen riktade sig till alla FN:s medlemsländer. Sveriges uppgift var alltså framför allt att se till den egna inrikespolitiken, för att belysa om svenska kvinnor är delaktiga i landets fredsskapande processer. I stället valde Sverige att förlägga problemen utomlands, och enbart betrakta kvinnor långt bort som de som behövde inkluderas.

Arbetet med de militära genderfrågorna äger främst rum i Kungsängen, några mil norr om Stockholm. Här ligger Livgardet, ett av Sveriges största arméregementen. Innanför stängslet som omger regementet ligger doldisen Nordic Centre for Gender in Military Operations (NCGM). Vid centret utbildas så kallade Gender Advisers, militära genusrådgivare, och det hålls kurser för högt uppsatta officerare i hur genusfrågor kan användas för att öka den operativa effekten i militära insatser. Det tas också fram policydokument för att ytterligare hjälpa världens försvarsmakter med att integrera ett genusperspektiv i sin verksamhet. Det var här den kapten jag mötte i Kosovo hade fått sin utbildning.

Innan centret grundades hade Sverige redan utvecklat konceptet

med Gender Advisers. Enligt utbildningsmaterialet från Kosovo är "Gender Advisern /.../ ingen genuspolis eller kvinnorättsaktivist. Gender Adviserns fokus är externt och dess ansvar är att stödja operationen genom att maximera informationsinhämtningen."

Svenska Försvarsmakten var först i världen med att ha en Gender Adviser i sin högsta ledning. Därefter gick modellen på export. Först dök de upp i de svenska internationella insatserna. Sedan skickades en svensk officer iväg för att arbeta som Gender Adviser i den amerikanska ledningen för Afghanistaninsatsen. Numera är en annan svensk officer Gender Adviser till Nato:s ordförande, den högsta befattning som någon svensk haft inom Nato.

År 2013 blev Nordic Centre for Gender in Military Operations Nato:s officiella utbildnings- och kompetensförsörjningscenter för allt som rör genus i militära operationer, och försvarsmakter från hela världen började skicka sin personal dit på utbildning. Det är första gången ett land som inte är Nato-medlem tilldelas ett sådant policyansvar. När USA:s president Barack Obama besökte Sverige på hösten samma år uppmärksammade han centret flera gånger som ett viktigt samarbete mellan USA och Sverige.

Att centret placerats just i Sverige är en del av den smygande Nato-anpassning som svenska politiker länge har ägnat sig åt. Nato brukar portionera ut skolor och centra på sina medlemsländer, som ett sätt att knyta dem till sig. Men Sverige är inget medlemsland, och svenskarnas intresse för en Nato-anslutning är svalt. Trots det utsågs Sverige vid Nato:s senaste toppmöte till så kallad avancerad partner.

Enligt ett internt PM om Nato från augusti 2014 beskrivs arbetet för att göra Sverige till avancerad partner som något som Sverige arbetat aktivt för bakom kulisserna. Veronika Wand-Danielsson, dåvarande ambassadör vid Sveriges ständiga delegation vid Nato i Bryssel, skriver: "som vi bakom kulisserna, med stöd av Norge och USA, aktivt verkat för." Nordic Centre for Gender in Military Operations beskrivs i samma PM som "ett talande bevis för det svens-

ka genderarbetet inom Nato”.

Jag menar att NCGM är den plats där de externa och interna projekten med att legitimera militärt våldsutövande med hjälp av kvinnors rättigheter möts. Dels handlar det om att få civilbefolkningar, både i västvärlden och på de platser där de militära interventionerna äger rum, att acceptera den militära närvaron. Det görs exempelvis på det sätt som gjordes i USA via Laura Bush. Dels handlar det om att få de militära organisationerna att acceptera att de, för att det första målet ska uppnås, måste arbeta med så kallade kvinnofrågor. För att få dem att acceptera detta pratar man om militär nytta och operativ effekt.

Sverige, med ryktet som freds- och kvinnorrättsivrare, är den partner som USA behöver för att på riktigt befästa sin roll som globalt ansvarig för kvinnors säkerhet. Från Sverige exporteras alltså inte bara mängder med vapen utan även den svenska jämställdheten i militär förpackning.

ETT EVENTUELLT NATO-MEDLEMSKAP MÅSTE DISKUTERAS

Utifrån mina erfarenheter av att arbeta som officer, nationellt i den svenska Försvarsmakten och internationellt i Nato-strukturen, ser jag att Sveriges har en betydligt närmare relation till Nato än vad som är synligt för den svenska allmänheten.

Strax före höstens riksdagsval skrev den borgerliga regeringen på det så kallade vårdlansdavalet, som innebär att Nato:s styrkor får öva på svenskt territorium, och även i övrigt använda vår militära infrastruktur i form av övningsfält och flygbaser. Men även innan detta avtal övade USA, och övriga Nato-länder, tillsammans med den svenska Försvarsmakten, framförallt i den årliga övningen Cold Response som varje år äger rum i Norrbotten. Nato Reaction Force, som är tänkt att vara Nato:s snabbinstsstyrka som ska kunna sättas in omedelbart vid kriser.

Som det ser ut nu ligger det inte i Sveriges ekonomiska intresse att nedmontera det svenska militärindustriella komplexet. Sveri-

ges vapenexport var 2011, enligt siffror från Svenska Freds, världens största i relation till folkmängden. Sverige exporterade det året krigsmateriel för 13,7 miljarder kronor. Året innan, 2010, inrättade den borgerliga regeringen till och med en speciell myndighet, Försvarexportmyndigheten, vars enda uppdrag är att främja vapenexporten ytterligare.

Samtidigt har den nya regeringen i en strid ström av debattartiklar klargjort att Sverige är ett föredöme i världen när det kommer till fred, feminism och antirasism. Det var ju trots allt en svensk, Dag Hammarskjöld, som grundade FN:s fredsbevarande styrkor. Sverige är så fredligt att inte ens världens största vapenexport gör landet krigiskt... Sverige är så fredligt att det är möjligt att kalla militära frågor för ett "särintresse".

Analyser visar gång på gång att Sverige är ett mycket militariserat land. Men glappet mellan det som Maud Eduards kallar fredsretorik och stridspraktik döljer militarismens verkningar och omöjliggör nödvändiga politiska och offentliga samtal. Militarism, menar jag, måste nämligen förstås som något betydligt bredare än hur Försvarsmakten är organiserad. Militarism är till exempel även de politiska strategier som gör det möjligt att tänka att militär våldsanvändning är ett bra sätt att skapa fred. Militarism visar sig även i en hot och våldsretorik som sällan konkretiserar i faktiska hot men som gör att man kan motivera användandet av militära resurser. Till exempel övervakning av människors privata kommunikation i form av FRA-lagen eller massiva ubåtsjakter i skärgården.

I och med att det varken finns en diskussion om vad Nato är och hur Sveriges relation till Nato ser ut, är det troligt att Sverige som nation ytterligare fördjupar sin relation med Nato utan offentlig debatt eller möjlighet för medborgare i Sverige att påverka beslut om ett sådant samarbete. Det gäller frågan om vad ett faktiskt medlemskap skulle innebära men även Sveriges nuvarande roll som en "neutral" och fredlig partner som kan användas för att få Nato-alliansens internationella operationer att framstå som

fredsprojekt snarare än krigsinsatser. Oavsett hur relationen faktiskt ser ut så utformas den idag bakom lyckta dörrar.

I och med Nordic Centre for Gender in Military Operations och den svenska militärens allians med Nato och USA i projektet att legitimera militärt våld via genus befinner sig Sverige i upprustningens epicentrum. Svensk neutralitet, svenskt fredsrykte och svensk feminism riskerar att bli en del av den redan mycket omfattande svenska vapenexporten.

FAKTA

FÖRSVARSMAKTEN/SWEDISH ARMED FORCES

Samlingsnamn för den svenska armén, marinen och flygvapnet. Hette tidigare Krigsmakten. Det är en av Sveriges största myndigheter, med för närvarande cirka 28 500 anställda. Budgeten är på omkring 40 miljarder kronor per år. Antalet svenska soldater och officerare i utlandstjänst varierar kraftigt. I september 2014 var de endast 156 stycken.

NATO

North Atlantic Treaty Organization. Grundades 1949 som en försvarsallians för de västliga liberala demokratierna, för att utgöra motvikt till Sovjetunionen och Warszawapakten och praktisera ett kollektivt försvar, kodifierat i artikel V i Nato-stadgan. När Sovjetunionen bröt samman kvarstod Nato och efterhand anslöt sig många av de tidigare kommunistiska länderna. Nato har idag 28 medlemsstater som tillsammans står för 70 procent av världens militära utgifter, och är därmed världens största militärallians. Samtliga medlemmar förutom USA och Turkiet är europeiska stater.

NCGM

Nordic Center for Gender in Military Operations. Världens första kompetens- och utbildningscenter för genderfrågor i militära operationer. Sedan februari 2013 huvudansvarigt för genderfrågor inom Nato, vilket innebär att de definierar Nato:s utbildningsbehov och ackrediterar deras utbildningar inom området.

GENDER ADVISER

Militär genusrådgivare som arbetar med att implementera ett genusperspektiv i de militära organisationerna. Arbetar både i fält med att påverka och utvärdera pågående operationer, och i staber inför genomförandet av nya operationer.

MILITARISM

Den klassiska definitionen av militarism är att det är en stats eller ett folks önskan om att ha en stark militär makt, och vara beredd att använda den på ett aggressivt sätt för att tillgodose sina intressen, det vill säga tankar om att krig och våld är nödvändigheter. Feministiska forskare som Cynthia Enloe har breddat begreppet och menar att militarism är en tro på att hierarki, lydnad och användning av våld, maskuliniserade världen, är effektiva politiska styrmedel i en farlig värld. Hon menar att militarismen i samhället sipprar ner långt bortom militära våldshandlingar, och att till exempel mäns våld mot kvinnor är ett exempel på militarismens verkningar.

DET MILITÄRINDUSTRIELLA KOMPLEXET

Ett begrepp som syftar på de gemensamma intressen som stat, militär och näringsliv har i många länder, där alla instanser stöttar varandra. Termen kommer från början från USA, men är även applicerbar på svenska förhållanden. Företag som Saab, BAE Systems och Bofors har starka kopplingar till både militären och staten, och de gemensamma intressena manifesteras i den svenska vapenexporten.

Publicerat 2014-12-08

Nato, Tema krig